

نقش مؤثر فضای مجازی (به خصوص شبکه های اجتماعی) در ظهور تمدن جهانی مهدوی*

^۱ پگاه امیری
^۲ روناک امامی
^۳ حمیدرضا شهبازیان
^۴ داود گوهری

چکیده

انسان مبتنی بر یک فطرت ارتباطی بوده و پایه های شبکه های اجتماعی نیز بر تقویت و احیای یک فضای ارتباطی استوار است. با توجه به فراگیر بودن فضای مجازی و گسترش روزافزون کاربران آن و عدم محدودیت مکانی و زمانی و با عنایت به این که «عصر ظهور»، دوران علم و اندیشه، پیشرفت و رشد، ارتباطات سریع و همگانی است؛ لذا باید از ظرفیت بی نظیر فضای مجازی به خصوص شبکه های اجتماعی در راستای تبلیغ و ترویج مفاهیم و آموزه های مهدویت برای ظهور تمدن جهانی مهدوی به نحو احسن استفاده کرد و این مهم، میسر نیست مگر با شناخت دقیق عملکرد مثبت و مؤثر فضای مجازی در ظهور تمدن جهانی مهدوی از قبیل؛ شناساندن و معرفی منجی حقیقی به بشریت، آینده پژوهی مهدوی و اشاعه فرهنگ انتظار، تبیین وظایف منتظران، تبلیغات دینی، پاسخگویی به شبهات مهدویت و... که در این پژوهش با روش توصیفی - تحلیلی در پی آن خواهیم بود.

* تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۱۰/۱۳ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۲/۱۲

۱. دانش آموخته کارشناسی ارشد فقه و مبانی حقوق دانشگاه رازی کرمانشاه، ایران (نویسنده مسئول)
(Amiri.pegah1373@gmail.com).

۲. دانش آموخته کارشناسی ارشد علوم قرآن و حدیث دانشگاه رازی کرمانشاه، ایران (r.114emami@gmail.com).

۳. دانش آموخته کارشناسی ارشد فقه و مبانی حقوق دانشگاه رازی کرمانشاه، ایران
(hamidreza.shahbazian@gmail.com).

۴. استادیار فقه و مبانی حقوق دانشگاه رازی کرمانشاه، ایران (davodgohari@gmail.com).

مقدمه

بشر از روزی که در زمین سکنی گزیده، پیوسته در آرزوی یک زندگی اجتماعی مقرون به سعادت می‌باشد و به امید رسیدن به چنین روزی قدم برمی‌دارد. انتظار منجی آخرالزمان در همه ادیان الهی، شبه ادیان، فرهنگ‌ها و خرده فرهنگ‌های جهان وجود دارد. این اندیشه و فراهم‌سازی زمینه‌های مناسب برای ظهور منجی بشریت، گامی مثبت در شناسایی جبهه حق از باطل و قدم نهادن در مسیر حق و رسیدن به سعادت است. امروزه پیشرفت روزافزون علم و توسعه ابزارهای ارتباطی، تسهیل اشاعه اخبار روز را منجر گردیده است و با عنایت به این که فن‌آوری‌های نوین اطلاعاتی و ارتباطی به‌ویژه ظهور شبکه‌های اجتماعی مجازی، تحولات مثبت و منفی عدیده و غیرقابل انکاری در عرصه‌های مختلف زندگی بشری ایجاد کرده است. این امر به خوبی بیانگر جایگاه و اهمیت ویژه نقش فضای مجازی در جوامع است؛ لذا به نظر می‌رسد استفاده و بهره‌برداری مثبت از امکانات این فضا در جهت زمینه‌سازی برای تشکیل حکومت مهدوی و تبلیغ معارف آن، بسیار ضروری است.

با توجه به اهمیت اعتقاد به مهدویت در همه ادیان، اهمیت و کاربرد شبکه‌های مجازی در انتقال مفاهیم مهدویت و منجی، و نیز تحقیقاتی که صورت گرفت؛ تاکنون پژوهش‌هایی در زمینه مهدویت صورت گرفته، لکن به ندرت پژوهش مستقلی در ارتباط با نقش مؤثر و مثبت فضای مجازی در ظهور تمدن مهدوی انجام گرفته است. این پژوهش با روش توصیفی - تحلیلی به بررسی نقش مؤثر فضای مجازی به خصوص شبکه‌های اجتماعی در ظهور تمدن مهدوی می‌پردازد که تاکنون به طور دقیق مورد بررسی قرار نگرفته است.

با تشکیل نخستین جوامع انسانی، بشر همواره در پی جامعه‌ای آرمانی و به تبع آن، شخصیتی بوده که بتواند چنین جامعه‌ای را تشکیل دهد. لذا به دلیل اهمیت این موضوع در ادامه بحث به توضیح موعودگرایی پرداخته خواهد شد.

موعودگرایی

موعودگرایی، آموزه مشترک بیشتر ادیان به شمار می‌رود و در همه ادیان و مکاتب، در کنار فرجام‌شناسی، نقشی محوری و کلیدی داشته و دارد (امامی و دیگران، ۱۳۹۵ ش: ۶۷).

اندیشه‌ی تشکیل جامعه‌ای عاری از ظلم و ستم و تبعیض که در آن معیارهای عالی معنوی و انسانی حاکم باشد، از دیرباز در ذهن بشر از جایگاه و اهمیت خاصی برخوردار بوده و هست. از زمانی که افلاطون در آرای خویش مدینه‌ی فاضله را عنوان می‌کند، تا قرن‌ها بعد که این اندیشه به صورت «یوتوپیا» یا شهر آرمانی در آثار نویسندگان و فلاسفه تجلی می‌نماید، می‌توان جلوه‌های گوناگونی از چنین تفکری را باز یافت. این شخص در حقیقت همان منجی موعود است که در ادیان و فرهنگ‌های اقوام و ملل مختلف با تلقی‌ها و نگرش‌های گوناگون و به صورت‌های متنوعی معرفی شده است؛ اما همگی تقریباً در یک نکته متفق‌القول هستند که نجات بخشی خواهد آمد و آنان را از یوغ بندگی جباران و حاکمان زورگورانه‌انیده، و جامعه‌ای پر از عدل و داد را به وجود خواهد آورد. هندوها انتظار دهمین تجلی ویشنویا کالکی را دارند؛ بودایی‌ها ظهور بودای پنجم را منتظرند؛ یهودیان به جز مسیح (ماشیح) نجات‌دهنده‌ای نمی‌شناسند؛ مسیحیان، فارقلیط را می‌طلبند که عیسی مسیح مژده‌آمدنش را داده است؛ و بالاخره مسلمانان که قائل به ظهور حضرت مهدی عجله الله تعالی فرجه هستند (حسینی آصف، ۱۳۸۴ ش: ۱۵۰-۱۵۱)؛ بدین ترتیب اعتقاد مشترک به آمدن منجی موعود و بنیانگذار حکومت واحد جهانی براساس عدالت و آزادی، در ابعاد بسیار گسترده در کتب مقدسه و ادیان بزرگ به چشم می‌خورد و در این دنیای تاریک از ظلم و فساد دری را به سوی نور امید و نوید ظهور مصلح جهانی بر دل جهانیان می‌گشاید (عرب، ۱۳۹۳ ش: ۱۶۷).

معرفی منجی واقعی و حقیقی از نظر اسلام و قرآن کریم

«مهدویت» یا اندیشه منجی موعود در اسلام، برگرفته از لفظ «مهدی» است. در اصطلاح، مهدی نام فردی از خاندان پیامبر اسلام است که رسول اکرم صلی الله علیه و آله خود بشارت آمدن و عدالت‌گستری و منجی‌گری او، در جهان آینده را داده است. پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله فرمودند:

امامان بعد از من دوازده نفر می‌باشند: به تعداد نقباء بنی اسرائیل، و به تعداد حواریون عیسی علیه السلام، هرکس که با آنها مخالفت کند، با من مخالفت کرده و کسی که آنها را انکار کند، مرا انکار کرده است. کسی که آنها را دوست بدارد و به آنها اقتدا کند، رستگاری و نجات به دست آورد، وگرنه گمراه و منحرف است. خوشا به حال کسی که دوست آنها بوده، و وای به حال کسی که مخالف آنها باشد (مجلسی، ۱۴۰۳ق: ج ۳۶، ۲۸۶).

اصل نظریه موعود منجی، در تفکر بشری بنا به آیات متعدد قرآن قابل قبول است. گرچه به لحاظ تفسیری اندیشه منجی موعود مدلول صریح آیات قرآن نیست و قرآن نامی از منجی نبرده است و البته چنین انتظاری از قرآن نیست که در این گونه موارد به صراحت سخن گفته باشد، اما به طور مسلم برخی از آیات قرآن کریم یکی از سرچشم‌های اندیشه مهدویت در اسلام است (عرفان، ۱۳۹۴ش: ۱۶-۱۷).

در دیدگاه شیعه، مهدی از مقام «امامت» برخوردار است. شیعیان امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف را از اهل بیت علیهم السلام می‌دانند، و بر این اساس جایگاه، اوصاف و حقوق اهل بیت علیهم السلام چون «حق مودت» (شوری: ۲۳)، «حقوق مالی» (انفال: ۴۱)، «حق وراثت کتاب» (فاطر: ۳۲)، «حق مرجعیت علمی» (نحل: ۴۴)، «حق ولایت» (نساء: ۵۹) را که برگرفته از قرآن کریم و روایات است را برای امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف قائلند. براساس روایات امامان معصوم، ظهور و قیام حضرت مهدی علیه السلام در سطحی کلان رخ می‌دهد، و نجات بخشی او «جمعی» است و مهم‌ترین برنامه آن حضرت برپایی عدالت در جهان است. موعود، منجی بشریت است و اختصاصی به منطقه، نژاد، مذهب و دین خاصی ندارد و برای نجات همه ظهور می‌کند و «جهان شمول» است (عرفان، ۱۳۹۴ش: ۱۷-۱۸).

با بررسی آیاتی نظیر آیات ۳۲ و ۳۳ سوره «توبه» مبنی بر «اراده خداوند بر تکامل نور اسلام»، «جهانی شدن آئین اسلام و غلبه آن بر همه ادیان جهان»، آیه ۵۵ سوره «نور» مبنی بر «وعده خداوند به صالحان و شایستگان بر خلافت و جانشینی روی زمین»، آیه ۵۱ سوره «غافر» مبنی بر «یاری و حمایت قطعی خداوند از فرستادگانش»، آیات ۱۰۵-۱۰۶ سوره «انبیاء» مبنی بر «وعده الهی به فرمانروایی بندگان صالح و شایسته بر تمام جهان»، آیه ۴ سوره «قصص» مبنی بر «آینده مستضعفان و حکومت آنان بر سرتاسر کره خاکی»، آیات ۲۸-۲۹ سوره «سجده» مبنی بر «روز قیام منجی بشریت»، آیات ۱۷۱-۱۷۳ سوره

«صافات» مبنی بر «وعده الهی در مورد نصرت و غلبه همه جانبه انبیاء و فرستادگانش»، آیه ۴۱ سوره «حج» مبنی بر «زامداری و حکومت مؤمنان براساس پرستش حق، نظام اجتماعی، اقتصادی و سیاسی دین حق» از تمامی این آیات شریف که ذکر گردید، می‌توان دریافت؛ جهان روزی را در پیش دارد که حکومت مطلق دنیا به دست پاکان و صالحان خواهد افتاد و طبق روایات و نویدهای تمام انبیای الهی، آن عصر درخشان که مورد انتظار بشر و همه مسلمانان جهان است، همان روز قیام منجی عالم بشریت، و ظهور مهدی موعود عَلَيْهِ السَّلَامُ وَرَحْمَةُ الرَّحْمَنِ خواهد بود (هاشمی شهیدی، ۱۳۸۴ ش: ۱۹۵-۱۹۷).

فضای مجازی

امروزه تغییرات در فناوری ارتباطات به سرعت رخ می‌دهد، به طوری که بیشتر از یک انقلاب ارتباطی صحبت می‌شود. از جمله این فناوری‌های جدید؛ ماهواره، انتقال الکترونیکی اطلاعات، لوح‌های فشرده و شبکه‌های اجتماعی نظیر اینستاگرام، واتساپ، تلگرام و... است. رسانه نخستین فوق رسانه خوانده شده است، زیرا می‌توان از آن به طور پویا برای شبیه‌سازی جزئیات هر رسانه دیگری استفاده کرد (ورنر سورین و جیمز تانکارد، ۱۳۸۱ ش: ۲۶).

فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی به همه فضاهای اجتماعی، سازمانی و فردی در جوامع بشری وارد شده و شیوه زندگی روزمره، کار و... را تحت تأثیر قرار داده‌اند. در واقع به تناسب بهره‌مندی جوامع از فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی و ایفای نقش در ارتباطات و تعامل بین مردم و تبادل اطلاعات و دسترسی جامعه به این فرآیند، تغییرات اجتماعی شتاب و شدت بیشتری می‌گیرد. از این رو، اگر ادعا گردد که، بین فناوری‌های اطلاعاتی، ارتباطی و شکل‌گیری زندگی اجتماعی پیوندی استوار برقرار شده است، مفهومی اغراق‌آمیز نیست (خانیک و بابائی، ۱۳۹۰ ش: ۷۲).

فضای مجازی عنوانی برای دنیایی کم‌سابقه و نوظهور در عصر پیدایش و گسترش رسانه‌های جدید ارتباطی است که بیش از دو دهه نیز از رواج آن در جهان نمی‌گذرد. می‌توان فضای مجازی را؛ جهان ارتباط متقابل رایانه‌ها و جامعه حاصل از این ارتباطها دانست (تاجیک و کاظمی، ۱۳۹۲ ش: ۲۰).

فضای مجازی، به معنای ارتباط انسان از طریق رایانه و ارتباط از راه دور، بدون توجه

به جغرافیای فیزیکی است که اصطلاح آن توسط ویلیام گیبسون نویسنده داستان‌های علمی-تخیلی به کار برده شد؛ اصطلاحی که برای توصیف طیف وسیعی از منابع اطلاعاتی از طریق شبکه‌های رایانه‌ای است که توسط داده‌های دیجیتال رد و بدل می‌شود (عسکرزاده و جوادیان نیک، ۱۳۹۸ش: ۱۰۶).

دیوید بل در تعریف فضای مجازی آن را مجموع سخت‌افزار و نرم‌افزار و نیز مجموعه‌ای از تصورات و ایده‌ها می‌داند و معتقد است فضای سایبر، بازنمایی‌کننده نوعی تلاقی میان عناصر نمادین و مادی است که بسته به نوع استفاده فرد، ارزش‌های متفاوتی را بروز می‌دهد. یکی از ابعاد فضای مجازی، شبکه‌های اجتماعی جدید هستند؛ فضایی برای گردهمایی تعداد زیادی از کاربران اینترنت که به آنها امکان می‌دهد بدون توجه به محدودیت‌هایی چون: مرز، فرهنگ و زبان به تبادل اطلاعات و به اشتراک گذاشتن تجربیات خود بپردازند، دوستان جدید بیابند و با دوستان قدیمی ارتباط برقرار کنند، به تبلیغ اندیشه و مرام خود بپردازند یا محصولی را عرضه کنند و به فروش برسانند. از مزیت‌های شبکه‌های اجتماعی؛ امکان انتقال سریع اطلاعات در آنهاست. براین اساس، کاربران در گروه و شبکه اجتماعی می‌توانند به راحتی موضوعات مورد علاقه و تخصصی خود را پیدا کنند و در آنها عضو شوند. به نوعی رسانه در این جا در خدمت مخاطب و در تعامل دقیق با وی قرار دارد (مقدس، ۱۳۹۸ش: ۴۳).

بنابراین در یک جمع‌بندی می‌توان گفت که فضای مجازی، قلمرو و محیطی انتزاعی، غیرجسمی، رقومی (دیجیتال)، نامتناهی و بدون مرکز، از ارتباطات اجتماعی تعاملی انسان‌ها با یکدیگر و با اشیاء به صورت فرامکان و فرازمان را فراهم آورده است (زرودی و برزویی، ۱۳۹۹ش: ۳۳۴).

عملکرد شبکه‌های مجازی در توسعه حکومت جهان شمول

آرمان‌ها و آرزوهای بشر در طول تاریخ به خصوص در عصر جهانی شدن تنها و تنها در حکومت جهانی «مصلح کل» تحقق خواهد یافت. هیچ یک از نهادها و سازمان‌های بین‌المللی و قدرت‌های بزرگ جهانی، توان و شایستگی اداره مطلوب جهان را ندارند. صلح، رفاه، آرامش، امنیت، گسترش علم، خردورزی و عقل‌گرایی، ریشه‌کنی ظلم و ستم، رفع فساد و تباهی از جهان، گسترش مکارم و فضائل اخلاقی، قبول آئین واحد جهانی،

فرهنگ سالم، برابری و مساوات، بی‌نیازی و غنا، اوج تکنولوژی و فناوری، ارتباطات سریع و گسترده جهانی و... تنها در يك «حکومت» امکان وقوع و تحقق دارد و آن حکومت جهانی مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف است. حکومتی که برای هدایت و نجات مردمان قیام کرده و با آگاهی بخشیدن به آنان، زمینه‌های دینداری، رضایت و قناعت را در آنان ایجاد خواهد کرد و «مدینه فاضله موعود» را برای آنها به ارمغان خواهد آورد (کارگر، ۱۳۸۱ش: ۱۷۰-۱۷۱).

قیام و ظهور امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف، باید در عصر و دورانی باشد که امکان عملی شدن يك حکومت فراگیر جهانی فراهم و یا حداقل زمینه‌های آن از لحاظ ارتباطات، اطلاعات، اقتصاد جهانی، فرهنگ گسترش یافته و... به وجود آید. به نظر می‌رسد در موقعیت فعلی جهان، این زمینه‌ها تا حدودی فراهم گردیده و بستری مناسب برای تحقق آرمان‌های جهانی، ایجاد شده است. روشن است که «عصر ظهور»، دوران علم و اندیشه، پیشرفت و رشد، ارتباطات سریع و همگانی و اطلاعات دقیق و جدید است و «عصر حاضر» می‌تواند پیش زمینه و نمایی از جاکعه جهانی زمان موعود باشد (کارگر، ۱۳۸۱ش: ۱۷۱).

در عصر اطلاعات و ارتباطات، حضور فضای مجازی در حوزه‌های مختلف حیات انسان، ضرورت‌هایی جدید را پیش روی نهادها، ساختارها و تشکیلات اصلی در هر جامعه قرار داده است (مقدس، ۱۳۹۸ش: ۵۰).

فضای مجازی، دهکده جهانی را به وجود آورده است. از عوامل ایجاد این جامعه جهانی می‌توان به مزایایی چون سرعت انتقال محتوا، مقرون به صرفه بودن، دسترسی آسان و حجم بالای مخاطبان اشاره کرد. علاوه بر این، به دلیل رغبت فراوان نسل جوان و نوجوان به این فضا، به نظر می‌رسد رویکرد به فضای مجازی و استفاده از آن، جایگاه ویژه‌ای در تحرک و دوام دینی جامعه داشته باشد (با کمی تغییر: مقدس، ۱۳۹۸ش: ۴۷)، همچنین فراگیر بودن فضای مجازی و گسترش روز افزون کاربران آن به خوبی بیانگر این نکته است که این مجموعه، ظرفیت قابل توجهی در تاکید بر غایات دینی، تبلیغ حقانیت دین، دعوت به ایمان و نشر فضایل اخلاقی و کرامت انسانی را دارد (مقدس، ۱۳۹۸ش: ۴۳)؛ بنابراین استفاده و بهره‌برداری مناسب از بستر فضای مجازی برای زمینه‌سازی ظهور تمدن مهدوی، گسترش و تبلیغ آموزه‌های مهدویت یک اقدام ضروری است.

عملکرد مثبت و مؤثر فضای مجازی در ظهور تمدن جهانی مهدوی

امید به آینده یکی از نیازهای انسان امروزی است؛ چرا که در پرتو امید به آینده، حرکت و پویایی به وجود می‌آید و انسان را به پیشرفت و تعالی سوق می‌دهد. بنابراین امید یکی از عوامل مؤثر در تحرک تاریخ و بشر است. ظهور دولت حق و عدل، در طول تاریخ والاترین آرمان اجتماعی بشر بوده است؛ لذا امید به آینده‌ای روشن و پرفروغ، براندیشه و فکر انسان تأثیر مستقیمی دارد و به او جهت و برنامه می‌دهد. شرط موفقیت جامعه منتظر در تمدن‌سازی، الگوگیری از شاخصه‌ها و ویژگی‌های جامعه متکامل عصر ظهور می‌باشد. جامعه منتظر با الگو قرار دادن تمدن مهدوی باید بکوشد عدالت را به معنای واقعی و فراگیر آن بر همه رفتارها، برنامه‌ها و آرمان‌ها حاکم کند و اعتدال و توازن واقعی را به زندگی برگرداند (با تلخیص: عرفان، ۱۳۹۱ ش: ۱۴۰-۱۴۴).

فضای مجازی امروزه آن‌چنان گسترده شده که بخشی از زندگی انسان‌ها شده است تا حدی که در برخی موارد انجام امور روزمره بدون آن دشوار خواهد بود؛ در عین حال، این فضا نیز به مثابه دیگر ابزار جنبه‌های مثبت و منفی دارد. بنابراین، شناخت درست این فضا و نوع استفاده از آن می‌تواند اهداف مثبت و سازنده را سریع‌تر و در سطح گسترده‌تری تحقق بخشد (نجفی و واحدی، ۱۳۹۹ ش: ۳۲).

از آن‌جا که دین برنامه‌ای مدون برای بهبود زندگی بشر است (و تنها محدود به زندگی حقیقی نیست بلکه زندگی مجازی را هم دربردارد، و خدای زندگی حقیقی همان خدای زندگی مجازی است)، پس می‌توان از فرصت‌های فضای مجازی برای دسترسی به اهداف دینی نیز بهره برد (همان: ۴۲).

در ادامه به کارکردها و نقش‌های مثبت و مؤثر فضای مجازی در ظهور تمدن جهانی مهدوی می‌پردازیم.

۱. اشاعه فرهنگ آینده‌پژوهی مهدوی

«آینده»، پایدارترین آموزه‌ای است که مورد توجه ادیان الهی - به خصوص اسلام - بوده است که پاره‌ای از تعالیم و آموزه‌های آن در رابطه با آینده و متوجه ساختن انسان‌ها به فرجام جهان است (کارگر، ۱۳۸۸ ش: ۱۹).

امروزه و با توجه به عطش فزاینده افکار عمومی نسبت به یک اندیشه نجات‌بخش و

آینده‌ساز، ضرورت بسط اندیشه انتظار منجی موعود، بیش از هر زمان دیگری احساس می‌شود؛ زیرا بشر معاصر در فضایی زندگی می‌کند که از یک سوت‌مایل فطری به راهیابی به منجی و نجات بخش برای رسیدن به سعادت دارد و از سوی دیگر، با توجه به این که تفکر اومانیستی مدرنیسم وجه غالب جامعه است؛ هیچ آهنگ روح افزا و آرام بخشی را که بتواند به ندای درونی و استغاثه فطری اش پاسخ دهد، نمی‌یابد. در چنین وضعیتی، به نظر می‌رسد عملیاتی کردن اندیشه «انتظار ظهور» و طرح «ایده حکومت عدل جهانی مهدوی»، به عنوان اساسی‌ترین نیاز انسان معاصر، می‌تواند پاسخگوی خلأ کنونی باشد؛ زیرا قرار دادن این طرح در مدار گفتمان جهانی، زمینه‌های فکری ضرورت چنین تبدیلی را در اذهان پدید خواهد آورد و انظار عمومی را از اندیشه‌های متزلزل و نامتوازن، به سمت اندیشه عقلانی، فطری و جامع‌نگر، سوق خواهد داد (عرفان، ۱۳۹۲ ش: ۴۲-۴۳)؛ بنابراین متخصصان امر می‌توانند به نحو احسن از ظرفیت فضای مجازی کمال بهره را برده و با بارگذاری اطلاعات و منابع مرتبط با آینده‌پژوهی مهدوی برای گروه‌هایی با گرایش‌های مختلف، ذهن‌ها را به چالش کشیده و آنها را در کشف حقیقت یاری دهند. افزون بر آن، با توجه به این که بیشترین کاربران و مخاطبان اینترنت را نوجوانان و جوانان تشکیل داده و آنها بخشی از اوقات روزانه خود را به این محیط اختصاص می‌دهند و بیش از سایر اقشار در معرض تأثیرپذیری فرهنگی قرار دارند، این ارتباط می‌تواند، زمینه تعالی و افزایش معلومات و رشد مهارت‌های مختلف آنها را فراهم سازد (با کمی تغییر: حیدری دهکردی، ۱۳۹۹ ش: ۶۳-۶۴).

۲. اشاعه فرهنگ انتظار

از نظر اسلام، مسئله «انتظار» و امید به آینده، و حاکمیت مطلق حق در تمام جهان در آخرالزمان، یکی از مسائل حیاتی اسلام است (هاشمی شهیدی، ۱۳۸۴ ش: ۱۹۴). در اصطلاح روایات منقول از امامان معصوم علیهم‌السلام، کاربرد کلمات «انتظار» و «منتظر» نوعاً با واژه‌های «ظهور» و «فرج»، قرین و همراه است و مراد از آن، معنای اخص کلمه یعنی چشم به راه بودن و توقع داشتن ظهور منجی موعود حضرت مهدی عجل‌الله‌تعالی‌فی‌فرجه‌الشریف، در آخرالزمان است. در فرهنگ شیعی، اصطلاح انتظار، دارای مفهوم و ماهیت کاربردی است که رفتار خاصی از آن نشأت می‌گیرد. در این تعریف، انتظار؛ صرفاً چشم به راهی ناشی از یک

حالت روحی روانی معمول و متعارف نیست؛ بلکه ناشی از یک اعتقاد درونی و محرک است که به بیرون سرایت می‌کند و به عمل می‌انجامد. این مفهوم دینی و اسلامی، یک مفهوم هدایت‌بخش است که، به تصمیمات و اقدامات عملی اصلاح‌گرایانه در عرصه‌های مختلف فرهنگی، سیاسی، اجتماعی و اقتصادی منجر می‌گردد. جوهره اصلی انتظار در تفکر شیعی، اعتقاد و ایمان قلبی، به حتمیت ظهور مصلح جهانی حضرت مهدی موعود عجل الله تعالی فرجه الشریف و دخالت مستقیم این باورداشت در نگرش‌ها و رفتارهای فردی و اجتماعی انسان منتظر در رابطه با سرنوشت و آینده او است (صمدی، ۱۳۸۷ ش: ۲۷۹-۲۸۱).

اگر می‌بینیم در احادیث و روایات، این همه از فضیلت و ارزش انتظار و ارج‌گذاری منتظران، سخن به میان آمده و از انتظار ظهور مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف، با عناوین و اوصافی چون برترین عمل، بافضیلت‌ترین عبادت، بالاترین جهاد در راه خدا، محبوب‌ترین عمل در پیشگاه الهی، همسنگ بودن با شهادت و به خون تپیدن در راه خدا، در رکاب حضرت قائم عجل الله تعالی فرجه الشریف بودن، در حال پیکار با دشمنان و شمشیر زدن در محضر رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم و دیگر تعبیری که هر کدام، با عنایت و حکمت خاصی بیان شده است، همگی از ارتباط و پیوستگی این باور درونی با عملکرد بیرونی و رفتارهای سازمان‌یافته فردی و اجتماعی انسان منتظر، حکایت دارد (صمدی، ۱۳۸۷ ش: ۲۸۲).

از طریق فضای مجازی می‌توان محتوا و مفاهیم دینی را به تمامی جوامع بشری ابلاغ کرد، و با عنایت به این امر که از میان سه مؤلفه چرخه اطلاع‌رسانی و ابلاغ پیام دینی، دو مؤلفه آن در دست ما قرار دارد: نوع پیام، محتوا و دیگری گوینده یا صاحب پیام؛ که این بهترین فرصت برای ایجاد تعامل دوسویه با کاربران برای انتقال مفاهیم و پیام‌های دینی است. این انتقال پیام بر بستر فضای مجازی از ویژگی‌های مهمی برخوردار است؛ از جمله هزینه کم، سهولت دسترسی، گستره وسیع، بهره‌گیری از امکانات مختلف صوتی، تصاویر پویا، تعامل گروهی و دریافت بازخورد از مخاطب (با اندکی دخل و تصرف: حیدری دهکردی، ۱۳۹۹ ش: ۶۸)؛ لذا این نکته تلاش متصدیان را دوچندان می‌کند که در اشاعه فرهنگ انتظار بیشتر و بیشتر بکوشند تا این فرهنگ در فراسوی مرزها اشاعه یابد و جهانی شود و ذکر این نکته نیز حائز اهمیت است که حرکت و تلاش در فضای مجازی باید حرکتی هوشمندانه، منطقی و متناسب با ظرفیت، سن، سطح سواد و

اعتقادات کاربران باشد.

۳. تبیین وظایف منتظران

شخص منتظر در کنار انتظار ظهور منجی موعود، پیوسته رویدادها و حوادث پیرامون آن را نیز مورد رصد، شناسایی و ارزیابی قرار می‌دهد و براساس آن، تصمیم‌گیری و برنامه‌ریزی می‌کند. برای تحقق زمینه‌ها و شرایط قیام جهانی می‌کوشد و آمادگی هرچه بیشتری برای آن پیدا می‌کند (کارگر، ۱۳۸۸ش: ۲۱).
چهار نوع آمادگی برای جوامع منتظر لازم است:

الف) آمادگی فکری و فرهنگی

فرهنگ، از عوامل بنیادی در ایجاد افکار، اندیشه‌ها، باورها، آداب و رسوم و سنت‌هایی است که در گفتار و رفتار انسان بروز می‌کند (عبداللهی، ۱۳۹۲ش: ۱۶۳).
با توجه به این که سطح آگاهی مردم در مقیاس گذشته بسیار بالا رفته؛ لذا مسائلی همچون «نژاد» یا «مناطق مختلف جغرافیائی» مسئله قابل توجهی در زندگی بشر نیست. تفاوت رنگ‌ها و زبان‌ها و سرزمین‌ها نمی‌تواند نوع بشر را از هم جدا سازد و اگر خوب دقت کنیم می‌بینیم به سرعت به شمار افرادی که به مسئله «جهان وطنی» می‌اندیشند افزوده می‌شود؛ بنابراین آنچه حائز اهمیت است ارتباط آمادگی فکری و فرهنگی در سراسر جهان، با نقش مؤثر شبکه‌های مجازی در پیمودن و رسیدن به منجی مشترک میان تمامی جوامع بشری است. مردم پذیرای سلطان متناسب با فرهنگ مسلط بر زمان خود هستند. همان‌گونه که خداوند در آیه ۱۱ سوره «رعد» نیز تغییر هر قوم و گروه اجتماعی را تابع متغیر «انفس» می‌داند. لذا تغییر در سیاست تابع تغییر در فرهنگ است (سهرابی، ۱۳۸۹ش: ۲۰۷).

بنابراین یک منتظر هوشمند و متخصص به واسطه شبکه‌های اجتماعی، فرهنگ ایده‌آل مهدوی را ترویج کرده و زمینه را برای حکومت موعود و منجی بشری فراهم خواهد آورد.

ب) آمادگی‌های اجتماعی

تحول بشری بسته به نحوه عملکرد جامعه انسانی است. از این رو ایجاد رغبت اجتماعی به دولت کریمه، شکایت‌های اجتماعی از وضع موجود و رغبت برای

اجتماعی مملوء از عدل، و نمایاندن این شاخص‌ها با استفاده از شبکه‌های اجتماعی در مدیریت میل جوامع بشری به جامعه جهانی مهم و کاربردی است. با توجه به این که استکبار جهانی در پی این است که مخاطب را به مسائل زودگذر و امیال پوچ مشغول کرده و از رسیدن به زندگی سعادت‌مندانه دور سازد؛ لذا منتظر حقیقی از شرایط موجود به نفع ترویج مهدویت استفاده می‌کند؛ از این رو، اگر کسی به سخن دیگری با نظری همراهی و موافقت کرده به آن «صغو» و «اصغاء» می‌گویند. مقوله «اصغاء» نرم‌افزار و مغزافزار مباحث ارتباطات و رسانه‌ها و تبلیغات است و آدمی پس از «اصغاء» به مراحل بعدی که همان ارضاء و ارتکاب است تن خواهد داد و آیات ۱۱۲ سوره «انعام» و ۱۴۰ سوره «نساء» مؤید این امر است (همان: ۱۹۵-۲۰۱).

جامعه منتظر در سرگشتگی موجود باید به متخصصان و فقیهان رجوع کنند. ترویج آموزه‌های مهدوی و مهندسی احیای دین در ظرفیت مشیت الهی نیازمند به سازه‌های سه‌گانه؛ قلب مسلم، رأی تابع و نصرت معده است و شبکه‌های اجتماعی بستری مناسب برای زمینه‌های شکوفایی و احیای دین را فراهم می‌آورد (همان: ۲۴۴).

ج) آمادگی‌های تکنولوژی و ارتباطی

برخلاف آنچه بعضی می‌پندارند که رسیدن به مرحله تکامل اجتماعی و رسیدن به جهانی آکنده از صلح و عدالت، حتماً همراه با نابودی تکنولوژی جدید امکان‌پذیر است، وجود این صنایع پیشرفته نه تنها مزاحم یک حکومت عادلانه جهانی نخواهد بود، بلکه شاید بدون آن وصول به چنین هدفی محال است. برای ایجاد و سپس کنترل یک نظام جهانی، یک سلسله وسایل مافوق مدرن لازم است که با آن بتوان جهان را در مدت کوتاهی درنوردید و در صورت نیاز امکانات لازم را از یک سوی جهان به سوی دیگر برد؛ و پیام‌ها و اطلاعات و آگاهی‌های مورد نیاز را در کمترین مدت به همه نقاط دنیا رسانید. بدون شك چنین حکومتی برای برقرار ساختن نظم و عدالت در سطح جهان نیاز به آن دارد که در آن واحد از همه جا آگاه و بر همه جا تسلط کامل داشته باشد، تا افراد آماده اصلاح را تربیت و رهبری کرده و آگاه سازد. اصولاً دنیایی که می‌خواهد به چنین مرحله‌ای برسد باید آن‌چنان وسایل آموزش و تربیت در آن وسیع و گسترده و همگانی باشد که قسمت عمده برنامه‌های اصلاحی را با «خودآگاهی» و «خودیاری» مردم پیاده

کند، و زنده کردن روح «خودآگاهی» و «خودیاری» عمومی و در سطح جهان نیازمند به نیرومندترین مراکز فرهنگی و وسایل ارتباط جمعی، و جامع‌ترین کتب و مطبوعات، و مانند آن است، که هیچ کدام از اینها بدون عالی‌ترین و پیشرفته‌ترین وسائل صنعتی ممکن نیست (مکارم شیرازی، ۱۳۸۶ش: ۸۰-۸۳).

گروه‌ها و کانال‌های مختلف در فضای مجازی می‌توانند به عنوان خادمانی فرهنگی با تولید محتواهایی این‌چنینی در قالب سخنرانی، کلیپ مذهبی، عکس نوشته، حکایت، نثر ادبی، داستان کوتاه، موعظه‌های دینی و... به شیوه‌های مختلف صوتی، تصویری در جهت تبلیغ معارف مهدویت، تبیین وظایف منتظران و هدایت آنها در مسیر صحیح گام بردارند. در ادامه به ذکر برخی از وظایف اصلی منتظران می‌پردازیم.

خودسازی

نخستین وظیفه انسان منتظر، خودسازی و تربیت جسم و روح خویش و کسب آمادگی لازم برای ظهور امام است؛ چرا که حکومت صالحان، نیازمند افراد صالح است. بنابراین هر فرد باید در تهذیب نفس و اجتهاد کوشش لازم را انجام دهد. یعنی هر شخص باید در کسب علم، معرفت و ایمان کامل کوشش کند که به فضائل اخلاقی نائل گردد و صاحب تقوا و ورع الهی شده و نفس خود را از همه آلودگی‌ها برهاند و سنخیت با امام زمان خود یابد (حسینی مطلق، ۱۳۷۹ش: ۱۶۳). اگر انسان دعوت الهی را پذیرفت و ایمان و تقوای الهی پیش گرفت از حیات طیبه که یکی از مؤلفه‌های آن برخوردار است انسان از فناوری‌های بسیار پیشرفته، آسان، پاک و بسیار کم هزینه و شاید بی‌هزینه بهره‌مند می‌شود (رستمی، ۱۳۹۷ش: ۱۱۹).

ارائه الگوی سبک زندگی منتظرانه

در عصر غیبت امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف باید به دنبال الگویی از سبک زندگی مبتنی بر باور به مسئله انتظار و بازگشت امام باشیم. سبک زندگی منتظرانه عبارت است از التزام به مجموعه رفتارهای جهادی برخاسته از اعتقاد به امام حی، حضرت حجت بن الحسن عجل الله تعالی فرجه الشریف و انتظار دولت او در عصر غیبت است که با هدف زمینه‌سازی حکومت مهدوی بر اساس تعالیم اسلامی صورت می‌گیرد (ملایی، ۱۳۹۵ش: ۳۸-۴۱).

گرچه ظهور باید با طی فرایندی صورت گیرد؛ چنانچه در روایتی بدان اشاره شده:

برای ظهور زمانی است که به آن منتهی می‌شود، اما این امر، هرگز با آمادگی و زمینه‌سازی برای ظهور منافات ندارد؛ زیرا لازم است همواره منتظران، خود را با ویژگی‌های مخصوص تربیت کنند و به عنوان یاران امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف حضور فعال در جامعه داشته باشند تا هر وقت ظهور محقق شد، آنان برای یاری امام به وی ملحق شوند. بی‌شک، برای پرورش چنین افرادی، زمینه‌سازی، آمادگی و سبک زندگی مهدوی ضروری است (ضمیری و دیگران، ۱۳۹۸: ش: ۲۶).

فضای مجازی فضای جدیدی برای شکل دهی به یک نوع زندگی، که زندگی دوم نامیده می‌شود را در اختیار بشر قرار داده است، که یک فرد می‌تواند با چهره مطلوب و یا دلخواه خود حضور پیدا کرده، و با دیگران به تعامل پردازد، و مبتنی بر رؤیاهای خویش و یا آنچه که در درون خود دارد، زندگی کند؛ اما هیچ یک از مؤلفه‌های این زندگی واقعیت ندارند؛ ولی در زندگی افراد اثرگذارند (بیدی و دیگران، ۱۳۹۷: ش: ۲۰).

با شناخت وضعیت جدید دنیا نمی‌توان مرزهای دینی و فرهنگی را مصون از آسیب‌ها پنداشت؛ چون در این شرایط اینترنت و فضای مجازی، فضای سیال و مواجهی به وجود می‌آورد که زمینه تحمیل سبک زندگی و ارزش‌های غلط به جای ارزش‌های دینی و فرهنگ بومی را فراهم خواهد کرد (حسینی صفا و غیاثوند، ۱۳۹۸: ش: ۸۵)؛ بنابراین برای ایجاد و تحقق جامعه موعود و آرمانی اسلامی - که در اندیشه اسلامی از آن به حکومت جهانی امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف یاد می‌شود - جامعه منتظران همه ظرفیت‌های خود باید استفاده نماید و الگوی سبک زندگی ویژه‌ای را ارائه نماید؛ زیرا جامعه‌ای که در انتظار ظهور امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف به سر می‌برد، لازم است خود را با آرمان‌ها و اهداف جامعه موعود اسلامی نزدیک کند و در ابعاد مختلف بینشی، نگرشی، ارزشی و رفتاری با اندیشه مهدویت سنخیت پیدا کرده و در آن مسیر، گام نهد و از این جهت سبک زندگی مناسب با آن را رقم می‌زند (ضمیری و دیگران، ۱۳۹۸: ش: ۸) و در این راستا متولیان دغدغه‌مند مهدویت می‌توانند با کمک گرفتن از اساتید، فرهنگیان، طلاب و متخصصان مربوطه و با استفاده از راهکارهای مختلف در فضای مجازی به نحو احسن فعالیت کنند و کاربران را با سبک زندگی منتظرانه آشنا و مرتبط کنند.

امر به معروف و نهی از منکر

امر به معروف و نهی از منکر، از مهم‌ترین واجبات دینی است، که شارع مقدس

شرایطی برای تحقق وجوب آن، بیان کرده است. چهار شرط اصلی امر به معروف و نهی از منکر، عبارتند از: علم و آگاهی، احتمال تأثیر، اصرار بر گناه و نبودن ضرر و مفسده؛ شرط پنجم نیز با عنوان عدالت، توسط برخی از فقها بیان شده است. یکی از کاربردهای امر به معروف و نهی از منکر در عصر فناوری، فضای مجازی است. فضای مجازی در راستای فضای واقعی پیش می‌رود؛ به نحوی که بسیاری از مفاهیم واقعی، در فضای مجازی نیز تحقق می‌یابد. لذا شرایط وجوب امر به معروف و نهی از منکر در فضای مجازی، همان شرایط وجوب آن در فضای حقیقی است، که فقها بر آن تأکید دارند؛ هرچند تفاوت‌هایی نیز از حیث نحوه عملکرد، تذکر زبانی، فعلی و سایر موارد وجود دارد (آسمانی بیگدلی و امامیان، ۱۳۹۵ ش: ۱۵۵).

اکنون مهم‌ترین عرصه مبارزه با دشمن و جهاد، فضای مجازی است؛ لذا حضور فعال در این عرصه و استفاده از فرصت‌های آن برای مقابله با اهداف سوء سازندگان غربی این فناوری‌ها باید در اولویت ملت‌های مسلمان - از جمله نیروهای فعال و با انگیزه جوان - قرار گیرد (قاسمی سیانی و دیگران، ۱۳۹۸ ش: ۳۹).

در این شرایط فراموش شدن امر به معروف در فضای مجازی باعث به انحراف کشیده شدن این فضاها می‌گردد و از آن‌جا که بیشتر کاربران فضای مجازی را قشر جوان تشکیل می‌دهند، این انحراف منجر به ایجاد آثار مخربی در جامعه می‌شود؛ این در حالی است که نهادهای سیاست‌گذار و متولیان برای این مسئله برنامه‌ای روشن و روشمند تدوین نکرده و یا از آن فراری هستند؛ بنابراین فضای مجازی با توجه به احتمال اثر و حوزه تأثیر آن، بستر مناسبی برای امر به معروف و نهی از منکر محسوب می‌شود تا از طریق آن بتوان هویت و سبک زندگی ناب اسلامی را ترویج نمود؛ لذا شناخت شیوه‌های صحیح آن مبتنی بر فضای ارتباطی و تعاملی نو، امری ضروری است (رمضانی و برزویی، ۱۳۹۷ ش: ۱۱۵).

با روشن شدن جایگاه فعلی اجرای امر به معروف و نهی از منکر در فضای مجازی که وضعیت - به نسبت - مناسبی دارد و به لطف استقرار نظام دینی و مردم متعهد در عمل به معروف و پرهیزکار نسبت به منکرها به نظر می‌رسد بهره‌گیری از دورا هبرد اصلی شناخت و تبیین معروف و منکر در فضای مجازی و آموزش و تبلیغ این دو می‌تواند وضعیت را در آینده روبه بهبود سوق دهد (رمضانی و برزویی، ۱۳۹۷ ش: ۱۴۱)؛ در ذیل

راهبردهای کمی و کیفی ذکر می‌شود:

۱. راهبردهای کمی (عمومی سازی در فضای مجازی)؛ در این حوزه لازم است مجموعه اقداماتی برای گسترش فرهنگ امر و نهی در جامعه انجام داد و هدف آن فرهنگ سازی و اشاعه امر و نهی و نظارت جمعی در کشور است که عبارتند از:

- شناخت و تبیین معروف و منکر در فضای مجازی؛ امر به معروف و نهی از منکر مبتنی بر شناخت علائق و نیازهای مخاطبان و کاربران؛

- گفتمان سازی نسبت به پذیرش معروف و پرهیز از منکر؛ هدایت و آموزش جامعه به سمت اشتیاق و عمل نسبت به معروف‌ها و اجتناب از ترویج یا عمل به منکرات در فضای مجازی؛

- حمایت از امر و ناهی در فضای مجازی؛ به لحاظ قوانین حاکمیتی، حقوقی و محتوایی؛

- رفع موانع اجرای امر به معروف و نهی از منکر در فضای مجازی؛

- رصد، پایش و برخورد عملی با منکرها در فضای مجازی.

۲. راهبردهای کیفی (عمق بخشی در فضای مجازی)؛ به معنای عمق بخشیدن و گسترش حوزه معنایی امر به معروف و نهی از منکر است که هدف آن غنا بخشیدن و ارتقای کیفی امر و نهی و نظارت در کشور می‌باشد که عبارتند از:

- بازسازی و ساختار سازی نهاد متولی امر به معروف و نهی از منکر در فضای مجازی؛ مشخص نمودن حوزه‌های مسئولیتی، ستادی، اجرایی، ترسیم اهداف و چشم انداز و مأموریت برای نهادهای ذیربط در حوزه امر به معروف و نهی از منکر در حوزه حاکمیتی؛

- شبکه سازی تخصصی مستقیم در فضای مجازی برای ترویج امر به معروف و نهی از منکر؛ تربیت مربیان امر به معروف و نهی از منکر و مسلط به شرایط حاکم بر فضای مجازی؛

- شبکه سازی ترویجی غیرمستقیم در فضای مجازی برای ترویج امر به معروف و نهی از منکر؛ استفاده از ظرفیت‌های مردمی و خودجوش توسط نهادهای حاکمیتی با تقویت انگیزه، ارائه مشوق و تسهیل حضور؛

- گسترش حوزه نظارت‌ها در فضای مجازی؛ نظارت عام شامل حوزه‌های فنی و محتوایی و نیز نظارت بر شیوه‌های امر به معروف و نهی از منکر (رمضانی و برزویی،

۱۳۹۷ش: ۱۴۱-۱۴۲).

بنابراین هرآنسان مسلمان منتظر، باید دیگران را نیز به گروه منتظران آن حضرت فرا بخواند و از کارهای ناشایستی که زبینه یک منتظر حقیقی نیست، نهی نماید تا بدین وسیله افراد کم‌کم به جرگه منتظران واقعی آن حضرت پیوندند و این حلقه روز به روز وسیع‌تر گردد.

تبلیغات دینی

مسئله دیگری که ضرورت تبلیغ در فضای مجازی را آشکار می‌کند، این که عمده ظرفیت‌های موجود در بستر فضای مجازی - مستقیم یا غیرمستقیم - در اختیار جبهه استکبار است. آنها به عنوان مبدع این فضا، به گونه‌ای عمل نموده‌اند که اولاً خودشان حداکثر استفاده از این فضا را بنمایند و ثانیاً به نحو چشمگیری بر فعالیت دیگران در این فضا نظارت نمایند تا جایی که هر گروه و دسته‌ای که خارج از این جبهه باشد، هم برای فعالیت خود نیاز و وابستگی فناورانه‌ای به دشمن دارد و هم این که اگر در معدود مواردی بتواند با تکیه بر دانش خود از زیر سلطه استکبار بیرون بیاید، باز هم به دلیل برتری‌های متعدد دشمن در این زمینه، فعالیت آنها در معرض خطر دائمی قرار دارد؛ لذا باید به گونه‌ای رفتار نمود که تبلیغ در این فضا، اولاً؛ بتواند از دید دشمن مخفی مانده یا لااقل حساسیت او را برانگیخته ننماید و ثانیاً؛ بتواند علی‌رغم برتری سخت‌افزاری دشمن، جریان‌های مختلفی را در جهت اندیشه‌ها و تفکرات به راه بیندازد (حسینی صفا و غیاثوند، ۱۳۹۸ش: ۸۵-۸۶).

اهمیت تبلیغ دین اسلام در دنیای معاصر، آن‌گاه برجسته می‌شود که دانسته شود راهبرد اصلی این دین آسمانی، ایجاد نظم اسلامی در جهان است و چشم‌انداز نهایی آن، تشکیل حکومت اسلامی در عرصه جهانی است. به بیان دیگر، قرار دادن تبلیغ در حالت تهاجمی؛ به نحوی که عرصه را برای پیشرفت و گسترش آموزه‌های اصیل شیعی فراهم آورد. از منظر دیگر، ایجاد زمینه‌ها و مقدمات برای حکومت مهدوی مدنظر است که شاخصه اساسی این حکومت، جهان‌شمولی آن است (همان: ۸۷).

یکی از فرصت‌ها و امتیازات فضای مجازی، مانایی مطالب و محتوای ارائه شده در این فضا است. مطالب تبلیغی، به این معنی که اگر در تبلیغ سنتی مطالب در همان

زمان ارائه، قابل استفاده برای عده خاص حاضر است، در تبلیغ اینترنتی این محدودیت وجود ندارد و مخاطب هر زمان که بخواهد، می‌تواند به مطالب دسترسی داشته باشد؛ هم چنین علاوه بر مخاطبان بالفعل که مطالب را پیگیری مستمر می‌کنند، مخاطبان بالقوه‌ای نیز وجود دارند که از راه‌های دیگر مطالب را مشاهده و استفاده می‌کنند (حیدری دهکردی، ۱۳۹۹ ش: ۷۰).

جهان غرب با تمام توان و ابزار مختلف در حال بسط و گسترش فرهنگ خود برای غالب شدن بر دیگر اندیشه‌ها و افکار کشورهای مشرق زمین - به ویژه جهان اسلام - است؛ به همین خاطر لازم است مبلغان در درجه اول، حضوری پررنگ، فعال و قوی در عرصه فضای مجازی برای مقابله با این تبادل یک سویه و ضد ارزشی و منفی داشته باشند و در درجه دوم با حضور گسترده خود در تمام قالب‌های موجود در فضای مجازی، محتوای غنی اسلامی و فرهنگ اصیل ایرانی را برای توجه و آشنایی بیشتر کاربران جویای حق و تشنه آموزه‌های ناب اسلامی و فرهنگ غنی دینی و ملی مشرق زمین و ایران اسلامی عرضه نمایند (قاسمی و رجانی و ابراهیمی، ۱۳۹۸ ش: ۱۵۰).

تبلیغ اندیشه مهدویت در عرصه جهانی مستلزم چند تلاش است:

- ستادهای تبلیغات دینی باید اندیشه مهدویت را به گونه‌ای واقع بینانه و مطابق نیازهای بین‌المللی و با ادبیات جهانی و ابزار و امکانات پیشرفته، ارائه کنند؛
- در صحنه بین‌الملل، در تبلیغ اندیشه مهدویت باید تا حد ممکن بر مشترکات تکیه کرد؛ به عنوان نمونه باورداشت منجی در ادیان و تکیه بر اشتراکات در این زمینه بسیار راهگشا می‌باشد. در ترویج اندیشه مهدویت بیش از تکیه بر استدلال بایستی آن را با عواطف انسانی آمیخته کرد؛

- تبیین و ترویج اصول، آرمان‌ها، و نیازهای گم شده بشری در عرصه بین‌الملل که اندیشه مهدویت پاسخگوی آن است؛ همچون عدالت جهانی، صلح جهانی، امنیت جهانی، رفاه عمومی، رشد و بلوغ فکری، تعالی و کرامت انسانی در این زمینه راهگشا خواهد بود؛

- تلاش رسانه‌ای در جهت بازترسیم دستاوردهای عظیم عصر ظهور، نظیر فرهنگ سازی جامع در عصر ظهور، بازسازی کرامت انسانی، بسط عبودیت؛
- موعودشناسی تطبیقی ادیان و تبیین امتیازات موعود شیعی، از جمله موضوعات

مفید در این عرصه است (عرفان، ۱۳۹۲ ش: ۴۳).

مقابله با جنگ نرم و پاسخگویی به شبهات مهدویت

جنگ نرم؛ یعنی جنگ به وسیله ابزارهای فرهنگی، نفوذ، دروغ، شایع پراکنی، با ابزارهای پیشرفته‌ای (نظیر اینترنت، ماهواره و شبکه‌های اجتماعی) که امروز وجود دارد. جنگ نرم موجب تردید در دل‌ها و ذهن‌های مردم شده و افراد جامعه را نسبت به هم بدبین می‌کند (عبداللهی، ۱۳۹۲ ش: ۳۹).

در فضای مجازی، سیل افکار و عقاید و آرمان‌های گوناگون جاری است و از آن جا که یکی از ویژگی‌های منحصر به فرد آن، ارتباط آسان با دنیا است، این ارتباط تأثیر پذیری و تأثیر گذاری را در بر دارد؛ لذا کاربران این جهان مجازی - دائماً - در حال تأثیر و تأثر هستند. بسیاری از سیاستمداران جوامع با آگاهی کامل به این ویژگی در صدد القای افکار و نفوذ عقیدتی برآمده و با غلبه بر موانع پیش روی خود، یک جامعه را به فکر خود کرده و زیربنای فکری آن را منهدم ساخته و بر آن تسلط می‌یابند. لازمه استفاده از ویژگی - های فضای مجازی - از قبیل سرعت بالا که با سرعت نور برابری می‌کند، فرامکانی و فرازمانی بودن، سیال بودن اطلاعات و دسترسی دائمی به آن - حرکتی جهادگونه به صورت شبانه‌روزی می‌طلبد. نتیجه آن که میدان افکار مردم و مؤمنان عرصه کارزار تفکرات گوناگون است؛ هم چنان که امروز نیز یک میدان جنگ و کارزار واقعی وجود دارد که این کارزار فکری می‌تواند به عنوان یک فرصت قلمداد شود که باید در این میدان وارد شد و آنچه را از مهمات تفکر اسلامی و انبارهای معارف الهی مورد نیاز است، استخراج نمود. ویژگی‌های از قبیل سرعت بی نظیر انتقال اطلاعات باعث می‌شود کاربر متوجه نشود - دقیقاً - از چه زمانی مورد هجوم اطلاعات دشمن قرار گرفته است؛ همچنین سرعت تأثیر گذاری افکار و عقاید طرف مقابل آن قدر بالاست که گاهی فرصتی برای تفکر وجود ندارد. گاهی نیز به علت عدم وجود مرز مکانی، راهبرد مناسبی در اختیار کاربران برای دفاع نیست؛ چرا که شکسته شدن مرزهای اعتقادی قابل مشاهده عینی نیست، در صورتی که در دنیای واقعی به محض عبور دشمن از مرزها و خط قرمزهای حیاتی کشور، حضور دشمن درک می‌شود و آمادگی مقابله با او ایجاد می‌شود (قاسمی سیانی و دیگران، ۱۳۹۸ ش: ۵۳).

پاسخ به شبهات و سؤالات و مباحث انحرافی روز جامعه نیز با داشتن سعه صدر در فضای مجازی از دیگر موارد مهمی است که مبلغان دینی - آموزشی باید آن را در نظر بگیرند و در گروه‌های فضای مجازی، پاسخگوی پرسش‌های افشار مختلف باشند (نجفی و واحدی، ۱۳۹۹ش: ۴۴).

دین اسلام برای توانمند کردن جامعه اسلامی در مقابل توطئه‌های دشمن، دستوراتی مبنی بر شناخت دشمن و یادگیری شگردهای آنان جهت خنثی سازی آثار مخرب فرهنگی داده و تعلیم و تعلم برخی از فنون را لازم می‌داند (قاسمی و رجانی و ابراهیمی، ۱۳۹۸ش: ۱۳۶).

به طور کلی، در فضای مجازی می‌توان کار حق یا باطل انجام داد؛ اما اگر دانشمندان، استادان، علما، طلاب، فرهنگیان، دانشجویان و اهل فرهنگ، فضای مجازی را از حق پر کنند، حضور باطل در این فضا کم‌رنگ تر خواهد شد (حیدری دهکردی، ۱۳۹۹ش: ۶۳).

برای افزایش بهره‌وری از فضای مجازی در راستای مقابله با جنگ نرم، حضور کارشناسان دینی و مبلغان اسلامی در فضای مجازی و تولید محتوای غنی و موثق از جمله محتوای متنی، صوتی و تصویری؛ همچنین مبارزه با هجمه دشمن از طریق پاسخ به شبهات و خالی نمودن میدان برای جولان دشمن، امری کاملاً ضروری است (با کمی تلخیص و تغییرات: حیدری دهکردی، ۱۳۹۹ش: ۷۵-۷۶).

وظیفه مبلغان دینی در فضای مجازی، تولید محتوای مناسب، انتشار به موقع و به جای محتوا و توزیع مناسب محتوا است؛ البته تولید در این جا به معنای باز نشر دقیق و هدفمند نیز هست؛ لذا مبلغان نیاز به یادگیری این منطقی دارند که چه حرفی را در کجا بزنند و چگونه با چند جمله کوتاه و تأثیرگذار، ابهامات را برطرف کنند و چگونه به وسیله خود ایجادکننده ابهام، پاسخ را نشردهند (قاسمی و رجانی و ابراهیمی، ۱۳۹۸ش: ۱۴۸)؛ بنابراین لازم است متخصصین وارد مقوله تبلیغ در فضای مجازی شده و ضمن جست‌وجو و یافتن شبهات مختلف، با پاسخ‌های دقیق، ساده و همه فهم - در سریع‌ترین زمان ممکن - سبب از بین رفتن این شبهات مسموم شده و از طرفی فضای فکری و اندیشه‌ورزی جوانان را هدف دهی نمایند (حسینی صفا و غیاثوند، ۱۳۹۸ش: ۸۲).

نتیجه‌گیری

۱. موعودگرایی به عنوان آموزه مشترک اکثر ادیان، نقش محوری و کلیدی در همه ادیان و مکاتب دارد. اصل نظریه منجی موعود در قرآن قابل پذیرش است. گرچه تفسیر اندیشه منجی مدلول صریح آیات قرآن نیست.
۲. انتظار ظهور دولت حق و عدل در طول تاریخ، والاترین آرمان اجتماعی بشر بوده است. همچنین باور به ظهور امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف، بزرگ‌ترین امید برای جذب مخاطب در عرصه تمدن‌سازی است و باید توجه داشت که انتظار، یک عمل منفعلانه نیست، بلکه این باور باید در نگرش‌ها، رفتارهای فردی و اجتماعی انسان در عرصه‌های مختلف فرهنگی، سیاسی، اجتماعی و اقتصادی جلوه‌نمایی کند.
۳. با شناخت درست فضای مجازی و بهره‌گیری از قابلیت‌های بی‌نظیر آن همچون سرعت بالا در انتقال اطلاعات، فرامکانی و فرازمانی آن، سیال بودن اطلاعات و دسترسی دائمی به آن، می‌توان در راستای تبلیغات دینی، نشر فضائل اخلاقی، ترویج آموزه‌های مهدویت گام برداشت و از این طریق، زمینه تشکیل تمدن جهانی مهدوی را با افزایش معلومات و رشد مهارت‌های مختلف کاربران فراهم نمود.
۴. حضور کارشناسان دینی و مبلغان اسلامی در فضای مجازی در راستای مبارزه با هجوم دشمن و مقابله با جنگ نرم، از طریق تولید محتوای غنی و موثق از جمله محتواهای متنی، صوتی و تصویری، انتشار و توزیع مناسب و به موقع آن، پاسخ به شبهات و خالی نمودن میدان برای جولان دشمن، امری کاملاً ضروری است. همچنین بهره‌گیری از دورا هبرد اصلی، شناخت و تبیین معروف از منکر در فضای مجازی، آموزش و تبلیغ این دو، در تشکیل جامعه جهانی مهدوی و ترویج سبک زندگی اسلامی مؤثر است.
۵. متولیان دغدغه‌مند مهدویت می‌توانند با کمک گرفتن از اساتید، فرهنگیان، طلاب و متخصصان مربوطه و با استفاده از راهکارهای مختلف در فضای مجازی به نحو احسن فعالیت کنند و کاربران را ابتدا با معارف و آموزه‌های مهدوی آشنا و سپس برای زمینه‌سازی برای ظهور تمدن جهانی مهدوی آماده کنند.
۶. از عملکردهای مثبت و مؤثر فضای مجازی در توسعه و ظهور تمدن جهانی مهدوی می‌توان به تأثیرات آن در معرفی منجی حقیقی به جهان، اشاعه فرهنگ آینده‌پژوهی

مهدوی، اشاعه فرهنگ انتظار، تبیین وظایف منتظران از جمله خودسازی، ارائه الگوی سبک زندگی منتظرانه، امر به معروف و نهی از منکر، تبلیغات دینی و... اشاره کرد.

منابع

قرآن کریم

۱. امامی، سیدمجید؛ تاج‌آبادی، حسین؛ خورشیدنام، عباس (۱۳۹۵ش)، «موعودگرایی در غرب، از اعتقاد تا انتقاد؛ سیری در مبانی و مفاهیم موعودپژوهی معاصر»، فصل‌نامه علمی پژوهشی مشرق موعود، سال دهم، شماره ۳۹.
۲. آسمانی بیگدلی، امیر؛ امامیان، حسن (۱۳۹۵ش)، «شرایط امر به معروف و نهی از منکر در فضای مجازی»، فصل‌نامه *Pure life* (زندگی ناب)، شماره ۵.
۳. بیدی، فاطمه؛ شریفی‌نیا، محمدحسین؛ حاتمی، محمد (۱۳۹۷ش)، «تأثیر فضای مجازی بر سبک زندگی»، فصل‌نامه *Pure life* (زندگی ناب)، شماره ۱۲.
۴. تاجیک، محمدرضا؛ کاظمی، نازنین (۱۳۹۲ش)، «رابطه فضای مجازی (اینترنت) با تغییرات فرهنگی و دینی کاربران»، مجله مدیریت فرهنگی، سال هفتم، شماره ۲۲.
۵. حسینی آصف، سیدحسن (۱۳۸۴ش)، «باور شناخت موعود در ادیان و مکاتب مختلف»، فصل‌نامه علمی پژوهشی انتظار موعود، دوره ۵، شماره ۱۵.
۶. حسینی صفا، محسن؛ غیاثوند، زهرا (۱۳۹۸ش)، «ظرافت‌ها عوامل و تأثیرگذار تبلیغ دین در بستر فضای مجازی»، فصل‌نامه *Pure life* (زندگی ناب)، شماره ۱۸.
۷. حسینی مطلق، محمدرضا (۱۳۷۹ش)، راه وصال، قم: پارسیان.
۸. حیدری دهکردی، مرضیه (۱۳۹۹ش)، «ظرفیت‌های فضای مجازی در تربیت دینی نسل جوان»، فصل‌نامه *Pure life* (زندگی ناب)، شماره ۲۰.
۹. خانیکی، هادی؛ بابائی، محمود (۱۳۹۰ش)، «فضای سایبر و شبکه‌های اجتماعی: مفهوم و کارکردها»، فصل‌نامه انجمن ایرانی مطالعات جامعه‌اطلاعاتی، دوره اول، شماره ۱.
۱۰. رستمی، محمدعلی (۱۳۹۷ش)، مقایسه مؤلفه‌های زندگی بشر در دوران غیبت و عصر ظهور، قم: بنیاد فرهنگی حضرت مهدی موعود عجل الله تعالی فرجه الشریف.
۱۱. رضائی، محمدجواد؛ برزویی، محمدرضا (۱۳۹۷ش)، «راهبردهای امر به معروف و نهی از منکر در فضای مجازی»، فصل‌نامه *Pure life* (زندگی ناب)، شماره ۱۵.

۱۲. زرودی، علی؛ برزویی، محمدرضا (۱۳۹۹ش)، «تأثیرات و پیامدهای تربیتی فضای مجازی در تحقق تمدن نوین اسلامی»، *دوفصل‌نامه علمی مطالعات بنیادین تمدن نوین اسلامی*، دوره ۳، شماره ۱.
۱۳. سهرابی، فرامرز (۱۳۸۹ش)، *مهدویت و فلسفه تاریخ*، قم: مؤسسه آینده روشن.
۱۴. صمدی، قنبرعلی (۱۳۸۷ش)، «اندیشه‌ی انتظار و جهانی شدن»، *فصل‌نامه علمی پژوهشی انتظار موعود*، دوره ۸، شماره ۲۶. ۲۵.
۱۵. ضمیری، محمدرضا؛ کارگر، رحیم؛ ملکی‌راد، محمد (۱۳۹۸ش)، «کارکرد مهدویت در ارائه الگوی سبک زندگی اسلامی»، *فصل‌نامه علمی پژوهشی اسلام و مطالعات اجتماعی*، سال ششم، شماره ۴.
۱۶. عبداللهی، ابوطالب (۱۳۹۲ش)، *جنگ نرم در اندیشه مقام معظم رهبری*، قم: زمزم هدایت.
۱۷. عرب، مهین (۱۳۹۳ش)، «منجی موعود در ادیان بزرگ قبل از اسلام»، *نشریه علمی پژوهشی الهیات تطبیقی*، سال پنجم، شماره ۱۱.
۱۸. عرفان، امیرمحسن (۱۳۹۱ش)، «نقش باورداشت آموزه مهدویت در شکل‌گیری فرهنگ و تمدن اسلامی»؛ پایان‌نامه کارشناسی ارشد، مدرسی معارف اسلامی گرایش تاریخ و تمدن اسلامی، قم: دانشگاه معارف اسلامی.
۱۹. عرفان، امیرمحسن (۱۳۹۲ش)، «راهکارهای غلبه‌ی پیام مهدوی بر فرهنگ عامه‌پسند در رسانه‌ها»، *فصل‌نامه علمی پژوهشی انتظار موعود*، دوره ۱۳، شماره ۴۳.
۲۰. عرفان، امیرمحسن (۱۳۹۴ش)، *رسانه و آموزه مهدویت: بازنمایی الگوی مطلوب رسانه در عرصه اندیشه مهدویت*، قم: مؤسسه بنیاد فرهنگی حضرت مهدی موعود عجل الله تعالی فرجه الشرف / ناشر دیجیتال، مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان.
۲۱. عسکرزاده، ملیحه؛ جوادیان نیک، سمیه (۱۳۹۸ش)، «تأثیرات فرهنگی فضای مجازی در عرصه دین»، *فصل‌نامه Pure life (زندگی ناب)*، شماره ۱۸.
۲۲. قاسمی سیانی، محمد؛ شیروی، مرجان؛ اسحاقیان ریزی، امیرحسین (۱۳۹۸ش)، «ضرورت جهاد در شبکه‌های اجتماعی فضای مجازی»، *فصل‌نامه Pure life (زندگی ناب)*، شماره ۱۹.
۲۳. قاسمی ورجانی، طیبه؛ ابراهیمی، علیرضا (۱۳۹۸ش)، «توصیف و تحلیل

۱۸. وضعیت موجود آموزش دینی در فضای مجازی»، فصل نامه *Pure life* (زندگی ناب)، شماره ۶.
۲۴. کارگر، رحیم (۱۳۸۱ش)، «جهانی شدن و حکومت جهانی مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف»، فصل نامه علمی پژوهشی *انتظار موعود*، دوره دو، شماره ۶.
۲۵. کارگر، رحیم (۱۳۸۸ش)، «آینده پژوهی مهدوی»، نشریه علمی پژوهشی *انتظار موعود* بهار، شماره ۲۸.
۲۶. مجلسی، محمدباقر (۱۴۰۳ق)، *بحارالانوار*، محقق: سیدابراهیم میانجی و محمدباقر بهبودی، بیروت: دارالاحیاء التراث.
۲۷. مقدس، اعظم (۱۳۹۸ش)، «فضای مجازی و حقیقی تاریخی؛ درآمدی بر تعامل دین و فضای مجازی»، فصل نامه *Pure life* (زندگی ناب)، شماره ۱۸.
۲۸. مکارم شیرازی، ناصر (۱۳۸۶ش)، *حکومت جهانی مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف*، قم: انتشارات نسل جوان، پنجم.
۲۹. ملایی، حسن (۱۳۹۵ش)، *سبک زندگی منتظرانه*، قم: مرکز تخصصی مهدویت حوزه علمیه قم.
۳۰. نجفی، فاطمه؛ واحدی، مهدی (۱۳۹۹ش)، «فرصت های فضای مجازی؛ رویکرد دینی - آموزشی»، فصل نامه *Pure life* (زندگی ناب)، شماره ۲۰.
۳۱. ورنر سورین، جیمز تانکارد (۱۳۸۱ش)، *نظریه های ارتباطات*، ترجمه: علیرضا دهقان، تهران: مؤسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران.
۳۲. هاشمی شهیدی، اسدالله (۱۳۸۴ش)، *ظهور حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف از دیدگاه اسلام و مذاهب و ملل جهان*، قم: مسجد مقدس جمکران.

